

CHINEZEN De Eerste Wereldoorlog

en zijn 'chinoiserieën'

Foto: documentatiefonds Alain Jacques

De Pas-de-Calais telt negen Chinese begraafplaatsen tussen Arette en Saint-Etienne-au-Mont via Ruminghem. Hier rustten de landgenoten van deze krijt.

André Coilliot heeft meer dan een halve eeuw lang 'souvenirs' verzameld – van minuscule prullaria tot ruimtevullende voorwerpen – uit beide wereldoorlogen. Voertuigen, uniformen, boeken... Deze oud-spoorwegbeambte uit Beaurains blijft een van de belangrijkste figuren uit 'de plaatselijke geschiedenis van de twee wereldoorlogen', ondanks het feit dat hij een groot deel van zijn verzameling verkocht heeft aan Avril Williams, een Engelse die een museum bij haar tearoom in Auchonvillers in de Somme geopend heeft. André weet alles over de 'donkere dagen van mei 1940 in Arras' en 'Beaurains van 1914 tot 1917 in de vuurlinie'. Ook de aanwezigheid van de Chinese arbeiders in de Pas-de-Calais tijdens de Eerste Wereldoorlog kan hem reuze boeien.

'Ik heb graven met ideogrammen gezien op de begraafplaats van Arette en ik vroeg me af waarom die zich daar bevonden'. Een vraag die lang onbeantwoord blijft, aan het lot van de koelies in de Pas-de-Calais is nauwelijks aandacht geschonken. Draken, rotjes, lange vlechten, tegenwoordig liggen de zaken anders. Er komt beweging

in: er is zelfs in 2008 een driedaagse internationale conferentie gehouden over het onderwerp... in China, in Weihai om exact te zijn, in de provincie Shandong (in het noordoosten van het land). Uit dit gebied kwamen de meeste van de 95.000 Chinezen die van 1917 tot 1920 werkten voor het Britse leger. 'Slechts' 44.000 landarbeiders maakten de grote reis voor het Franse leger (de baai van Kanton was een Frans tussengebied). André Coilliot haalt zijn Chinese dossier tevoorschijn en valt op de fotokopie van een kaart met de talloze kampen – en begraafplaatsen – van het Chinese Labour Corps: Arques, Audruicq, Berguette, Boulogne, Calais, Dannes-Camiers, Érin, Étaples, Hardelot, Houdain, Mouille, Ruminghem, Saint-Omer, Seninghem, Tournehem, Wimereux... en daarmee is het rijtje niet af. Het kamp van Bouvigny-Boyeffles is teruggevonden en bestudeerd door Serge Thomas en zijn leerlingen van de school van Sains-en-Gohelle. De ervaringsverhalen stroomden binnen! Het sloeg veel mensen met grote verbazing. Er leefden honderden Chinezen in Gohelle, in de Ternois. André Coilliot herinnert dat 'ze in Érin tanks repareerden.' Een enorme fabriek. Het Tankmuseum van Bovington in Engeland heeft foto's van Chinese arbeiders (51e, 69e en 90e compagnieën) van de *Tank Central Workshops* in het dal van

de Ternoise, in Érin en later in Teneur.

Loopgraven schoonmaken!

Vanaf 1916 worden Britten en Fransen geconfronteerd met schrikwekkende menselijke verliezen. Ze wenden zich tot China (dat op 14 augustus 1917 de oorlog aan Duitsland verklaart) voor de onontbeerlijke mankracht in de havens. De Fransen zijn kennelijk de eersten die 'tijdelijk' 50.000 arbeiders te werk stellen. Marseille ontvangt in juli 1916 een contingent Chinezen. Na onderhandelingen met Peking nemen de Britten in november 1916 de eerste duizend 'boerenarbeiders, sterk en in staat om de klimaatverschillen te verdragen' aan uit de omgeving van Weihai. Het Chinese Labour Corps – CLC – wordt officieel gevormd op 21 februari 1917. Zo'n 84.000 Chinezen maken in dertien maanden een enorme wereldreis: via Zuid-Afrika, Suezkanaal, Panamakanaal, Jamaica, New York... De route over de Stille Oceaan is de belangrijkste: afmeren op het eiland van Vancouver (westkust van Canada), een lange treinrit naar Halifax, weer een boottocht tot aan Liverpool of Plymouth, even wat vaste grond tot Folkestone en een laatste oversteek naar Boulogne-sur-Mer alvorens de trein te pakken naar Noyelles-sur-Mer en het hoofdkwartier van het Chinese Labour Corps. De Chinezen van het CLC dragen geen uniform. Ze worden opgedeeld – op minstens 15 kilometer van het front – in compagnieën van vijfhonderd man, elk met eigen Britse majoor of kapitein en tolk. Twee maaltijden per dag, werkdagen van tien uur, zeven dagen per week, rustdagen op nationale feestdagen van de Chinese kalender en een bescheiden dagloon waarvan een deel rechtstreeks naar China wordt gestuurd. Sommige arbeiders worden te werk gesteld in keukens en wasserijen. De meeste arbeiders laden en lossen schepen in de havens, repareren het wegen- en spoorwegennet, leggen vliegvelden aan... Aan het eind van de oorlog hebben de Chinezen alle bomkraters en loopgraven opgevuld, onontplofte bommen opgespoord en geruimd, prikkeldraadversperringen verwijderd. Maar ze hebben ook de verminkte lichamen van gesneuvelde soldaten 'verzameld' en begraven in massagraven en dragen zo bij aan de aanleg van militaire begraafplaatsen. In hun 'vrije tijd' blijken de Chinezen ware kunstenaars en krijgen al gauw een reputatie voor hun prachtige ambachtelijke kunstwerken, gemaakt van in de loopgraven gevonden voorwerpen als kogels,

granaten en bommen. André Coilliot: "De Chinezen die voor Frankrijk werkten, waren gelukkiger dan die in Britse dienst. De Fransen waren minder racistisch. In februari 1919 herstellen meer dan vijftienduizend Chinese arbeiders de omgeving van Arras: Boisieux, Boiry-Saint-Martin, Bucquoy, Berles, Bienvillers, Foncquevillers, Douchy-lès-Ayette, Ransart, Basseux, Rivière... Door een gebrek aan bewaking werd er nogal gestolen in de tijdelijke barakkenkampen".

Een eerste Chinatown

Ongeveer tweeduizend Chinese arbeiders overlijden in Frankrijk. Slachtoffer van ziekte, bombardementen, ontploffingen tijdens het 'ruimen' van de loopgraven, enkele executies, maar voornamelijk van de Spaanse griep. Van 1918 tot

1923 sturen de bevelvoerders de arbeiders geleidelijk aan terug naar het Hemelse Rijk. Ongeveer twee à drieduizend Chinezen blijven in Frankrijk. Ze kiezen het hazenpad op de weg naar de haven van Marseille en ontwikkelen rond de Gare de Lyon de eerste Chinese wijk van Parijs. Deze wijk bestaat inmiddels niet meer. Alleen de herdenkingsplaat die op 28 november 1988 onthuld werd op de Rue Maurice-Denis herinnert aan dit feit: 'ter ere van alle Chinese staatsburgers – arbeiders en vrijwillige strijdkrachten – gestorven voor Frankrijk'. Zouden er Chinezen in de Pas-de-Calais zijn gebleven? "Volgens mij is één Chinees getrouwd in een dorp in de zuidelijke Artois en hij heeft een zoon gekregen.", aldus André Coilliot.

Foto: documentatiefonds Alain Jacques

Duitse soldaat met Chinese krijgsgevangenen